УДК 811.161.2 **Н.О. Лещенко**

ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНОМОВНИХ ТА АНГЛОМОВНИХ ІНСТРУКЦІЙ З УЖИВАННЯ МЕДИЧНИХ ЗАСОБІВ (на матеріалі мережі Інтернет)

У статті розглядається питання лексичного наповнення україномовних та англомовних інструкцій з уживання медичних засобів, розміщених в мережі Інтернет залежно від їх адресованості. Характеризуються лексичні одиниці, за допомогою яких досягається основна комунікативна інтенція інструкцій.

Ключові слова: *дискурс, науковий дискурс, інструкція з уживання медичних засобів, термін, комунікативна мета.*

Лещенко Н.О. Лексические особенности украиноязычных и англоязычных инструкций с употреблением медицинских средств (на материале сети Интернет). *В статье рассматривается вопрос лексического наполнения украиноязычных и англоязычных инструкций по применению медицинских средств сети Интернет в зависимости от адресованности. Характеризируются лексические единицы, с помощью которых достигается основная коммуникативная интенция инструкций.*

Ключевые слова: *дискурс, научный дискурс, инструкция по применению медицинских средств, коммуникативная цель.*

Leshchenko N.O. Lexical peculiarities of Ukrainian and English instructions as for medical means usage (based on Internet). *The article deals with the problem of the lexical stock of English and Ukrainian Internet pharmaceutical instructions depending on their addressee. Lexical units with the help of which the main communicative intention is realized are characterized.*

Keywords: *discourse, scientific discourse, pharmaceutical instruction, communicative intention.*

У світі сучасних технологій Інтернет стає джерелом інформації з різних галузей для широкої маси населення. Не стала винятком і медицина. Інструкції із застосування медичних засобів досить частотні в мережі. Основна комунікативна мета інструкцій – дати адресату вичерпну інформацію і пораду про те, як застосовувати той чи інший медичний засіб.

Мета статті – дослідити лексичні особливості англомовних та україномовних інструкцій із застосування медичних засобів у мережі Інтернет, за допомогою яких досягається комунікативна інтенція інструкцій.

Інструкції із застосування медичних засобів головним чином належать до наукового дискурсу (який є складовою частиною великої групи професійних (інституційних) [2: 154–155; 9: 279–281], або так званих спеціальних дискурсів), а також мають комунікативні риси медичного та інформаційного дискурсів. Дослідженням медичних текстів (дискурсів) займались (P. Maseide, A. Pilnick) [17; 19], D. Ravotas, C. Berkenkotter [19]. С.В. Вострова розглядала тексти з тематики ВІЛ/СНІДу, А.В. Боцман досліджував структурні та граматичні особливості англомовних текстів-інструкцій, що супроводжують медичні засоби. Проте поза увагою вчених залишаються лексичні особливості інструкцій із уживання медичних засобів.

Важливе завдання наукового дискурсу – виявлення важливих ознак, описання властивостей предмета наукового дослідження, встановлення

 © Лещенко Н.О., 2012

закономірностей, пояснення причин тих чи інших явищ [10: 86]. Ці особливості наукового дискурсу знаходять своє втілення, перш за все, у мовних характеристиках і визначають системність власне мовних засобів дискурсу. Науковий дискурс включає мовні одиниці трьох типів:

Лексичні одиниці, що мають функціонально-стильове забарвлення, притаманне саме цьому типу дискурсу. Це особливі лексичні одиниці (перш за все, терміни), синтаксичні конструкції, морфологічні форми.

Міжстильові одиниці, тобто мовні одиниці стилістично нейтральні, що використовуються однаковою мірою в усіх стилях.

Стилістично нейтральні, що переважно функціонують у даному стилі. Кількісно маркованими одиницями в науковому стилі стають перш за все деякі морфологічні форми, а також синтаксичні конструкції.

Сучасні інструкції із застосування медичних засобів містять багато термінів, що з'явились останніми роками. Деякі з термінів, які використовувались раніше, набули нових чи додаткових значень, а частина почала поступово зникати із ужитку, переходячи в розряд застарілих.

Термін використовують для точного вираження поняття певної галузі знань і за Л. Серебряковою – це найбільш інформативна одиниця наукових і навчальних текстів. На думку дослідниці, «терміни як основні одиниці змісту пронизують і лексично „цементують" науковий текст» [13: 47–54].

За ознакою адресованості україномовні інструкції мережі Інтернет бувають лише одного типу: вони розраховані і на споживача-непрофесіонала, і на професіоналів, тому містять значну кількість термінів. На матеріалі проаналізованих 486 україномовних та 475 англомовних інструкцій з уживанням медичних засобів, розміщених на спеціалізованих сайтах мережі Інтернет, робимо висновок, що в середньому кількість термінів в україномовних інструкціях становить близько 16–20%. Значну частину термінів, звичайно ж, становлять назви хвороб та їх симптомів: *психомоторна епілепсія, невралгія трійчастого нерва, синдром абстиненції, нецукровий діабет, полідипсія, поліурія, маніакально-депресивний психоз, невроз із симптомами зниженого настрою, тривоги і страху; невроз нав'язливих станів, виразкова хвороба шлунка та 12-палої кишки, артеріальна гіпертонія з супутньою депресією, функціональні соматичні розлади з пониженим настроєм та почуттям тривоги, поліневрит, застійна серцева недостатність, ангіна, фарингіт, тонзиліт, синусит, середній отит, хвороба Лайма (бореліоз), інтерстиціальна і альвеолярна пневмонії* [8].

Наявні також терміни, що стосуються різних галузей, наприклад, біохімії, біології, генетики. *Протиепілептичні засоби, медіаторний обмін, М-холінолітична і адренергічна дія, білки плазми, біологічні бар'єри, аутоіндукції мікросомальних ферментів печінки, 10, 11-епоксид, дигідрокарбамазепін, посттетанічне потенціювання, полівінілпіролідон низькомолекулярний медичний, целюлоза мікрокристалічна (тип PH 102)*. Деякі терміни подаються латинською мовою без перекладу, зокрема на позначення збудників хвороб: *Bacteroides bivius, Clostridium perfringens, Peptostreptococcusspp, Chlamydia trachomatis, Mycoplasma pneumoniae, Ureaplasmaurealyticum, Treponema pallidum, Borrelia burgdoferi, H.parainfluenzae, Moraxella catarrhalis, Bordatellapertussis,*

B.parapertussis, Legionella pneumophila, H.ducrei, Campylobacterjejuni, Neisseria gonorrhoeae [7; 11].

Окрім термінів, часто використовується в інструкціях загальнонаукова лексика. Такі слова і словосполучення не мають властивостей термінів – ідентифікувати поняття і об'єкти. Спеціальна загальнонаукова лексика містить похідні від термінів, слова, що використовуються для описання зв'язків і відношень між термінологічно позначеними словами і об'єктами, їх властивостей і особливостей. Така лексика зазвичай не фіксується в термінологічних словниках, однак досить часто вживається у медичному дискурсі: *діяти, зменшувати, всмоктуватись, накопичуватись, виявлятись, спричиняти, відновлюватись, застосовувати, відміняти, досліджувати, містити, залежати, описувати, забезпечувати, впливати* [8].

Інструкції з уживання медичних засобів несуть на собі відповідальність за здоров'я людини, тому текст інструкції повинен містити якомога більше інформації про можливі побічні ефекти і коли взагалі слід припинити вживання засобу, чи вживати його обережно. На лексичному рівні це відображається через використання таких слів, як ***можливо, слід, не варто, не рекомендується, необхідно, не виникає необхідності***: *У тяжких випадках* ***можливо*** *проведення екстракорпоральної гемосорбції. Внаслідок нечисленності клінічних даних* ***не рекомендується*** *призначати препарат вагітним і в період лактації.* ***Необхідно*** *приймати препарати з інтервалом не менше 2 годин.* ***Слід*** *з обережністю призначати Азицин хворим з тяжким порушенням видільної функції нирок і печінки*. Такі слова звертають увагу адресата на особливості вживання препарату і попереджають про можливі негативні наслідки.

Характеристики медичних засобів детально описуються у розділі інструкцій під назвою «**Фармакокінетика**», для якого характерне часте вживання дієслів третьої особи однини (на **-ться**), наприклад, *Азицин швидко* ***всмоктується***. *Препарат* ***не піддається*** *руйнуючій дії соляної кислоти.* ***Метаболізується*** *препарат в основному в печінці.* ***Визначається*** *близько десяти фармакологічно активних метаболітів. Відносно повільно* ***абсорбується*** *в травній системі* [8; 11].

Для розділів **«Показання до застосування»** й **«Спосіб застосування і дози»** характерне вживання дієслів у неозначено-особовому значенні (дієслів третьої особи множини) з метою узагальнення інформації і застосування однієї з основних цілей інструкції – поради щодо вживання, наприклад, *Карбамазепін* ***застосовують*** *при психомоторній епілепсії. Препарат* ***використовують*** *і як ад'ювант разом зі специфічними лікарськими засобами.* ***Призначають*** *для лікування проймаючого болю. Дозу поступово* ***підвищують*** *до зникнення болю і* ***призначають*** *по 1 таблетці.*

В англомовних інструкціях з уживання медичних засобів виділяють інтродуктивно-дескриптивну зону, яка складається з блоків «**Presentation**» (або «**Prescribing Information**», або «**Description**») та «**Indications and Usage**» (або «**Uses**», або «**Indications**»). У першому та другому блоках наявні елементи наукового стилю. Водночас другий блок, маючи характеристики суто наукового підстилю, пов'язаний з медициною завдяки використанню наукової

(медичної) термінології та характеру висвітленої інформації («**Indications and Usage**» (або «**Uses**», або «**Indications**») [4; 26].

Можна виділити три типи англомовних сайтів, що містять інструкції з уживання ліків: 1) інструкції для професіоналів, 2) інструкції, які можуть адресуватись як професіоналу, так і споживачу й 3) інструкції у формі запитань-відповідей для споживачів-непрофесіоналів. Вони відрізняються змістовим наповненням і обсягом. Найбільше інформації містять інструкції для професіоналів – близько 11,5 тисяч слів; інструкції змішаного типу містять близько 1,5 тисяч слів; інструкції у формі запитань-відповідей – 1000-1100 слів. Різняться вони і своїм лексичним складом. В інструкціях для професіоналів переважають терміни; вони становлять близько 25% всієї лексики. Найбільша кількість термінів виявляється в таких розділах інструкцій, як «**Drug Description**», «**Dosage and Administration**» і «**Side Effects**». У «**Drug Description**» це в основному хімічні терміни, наприклад, *azalide, macrolide antibiotics, methyl-substituted nitrogen atom, lactone ring, molecular formula, molecular weight* [15; 16; 18]. Зазвичай, для пацієнтів-непрофесіоналів ця інформація не має особливого значення. Вона цінна хіба для хіміків і фармацевтів; навіть лікареві не завжди все буде чітко зрозумілим у даному розділі. В україномовних інструкціях цей розділ відповідає розділу «**Загальна характеристика**», який також розрахований на професіоналів, у ньому інформація менш розгорнута, часто не містить хімічної формули, і опис лікарського засобу менш детальний.

До термінів медичної тематики, як і в україномовних інструкціях, належать назви хвороб, симптоми, збудники, наприклад, *cystic fibrosis, bacteremia, immunodeficiency, functional asplenia, Pharyngitis, tonsillitis, Psychotic depressive disorders, depression, disorientation, hallucinations, numbness, paresthesias, ataxia, extrapyramidal symptoms, seizures, tardive dyskinesia, tremor, agranulocytosis, leukopenia, thrombocytopenia, purpura* [15; 16].

В інструкціях, що розраховані на споживача-непрофесіонала і частково на лікарів, наявна менша кількість термінів – близько 8%, які сконцентровані в розділах «**Drug Class and Mechanism**», «**Prescribed for**», «**Side Effects**». На противагу цьому, в інструкціях у формі запитань-відповідей у розділах «**What is** (назва препарату)»? «**What should I discuss with my healthcare provider before taking** (назва препарату)»? «**What should I avoid while taking** (назва препарату)»? з метою якнайкращого розуміння пацієнтом інструкції деякі терміни подають з роз'ясненнями, тобто термін замінюється загальновживаною лексикою, або навпаки, наприклад, *jaundice (yellowing of the skin or eyes), sleep problems (insomnia), sinus infections (sinusitis), otitis media (middle ear infection), shingles (herpes zoster)*.

В інструкціях, адресованих пацієнту, терміну часто відповідає загальновживана лексика. Наприклад, порівняємо два речення, що описують препарат Zithromax, антибіотик, що застосовується для лікування бактеріальних інфекцій з інструкцій для професіоналів: *ZITHROMAX (azithromycin) is indicated for the treatment of patients with mild to moderate infections (pneumonia: see WARNINGS) caused by susceptible strains of the designated microorganisms in the specific conditions*

listed below. і споживачів-непрофесіоналів: *Zithromax is an macrolide antibiotic related to erythromycin. It fights bacteria in the body*. Цілий ряд термінів *susceptible strains of the designated microorganisms in the specific conditions* замінено звичною для звичайного споживача лексикою *fights bacteria in the body*.

Оскільки інформація інструкцій з уживання медичних засобів важлива для здоров'я і навіть життя пацієнта, в англомовному суспільстві всіляко намагаються застерегти споживача і лікаря від неправильних кроків під час застосування медикаментів. Для того, щоб наголосити на важливості висловлювання часто використовуються дієслова наказового способу (в інструкціях як для професіоналів, так і для споживачів). Уживання дієслів наказового способу характерне практично для всіх розділів інструкцій, зокрема, «**Side Effects**», «**Precautions**», «**How to Use**», «**Overdose**», «**Drug Interactions**», наприклад, ***Take*** *this medication by mouth.* ***Do not stop*** *taking this medication.* ***Inform*** *your doctor...* ***Remember*** *that your doctor has prescribed this medication...* ***Limit*** *alcoholic beverages.* ***Do not share*** *this medication with others* [16; 18].

Для підсилення ефекту дієслів наказового способу використовуються такі прислівники, як ***immediately, promptly, at once***.

Одна із основних інтенцій інструкцій із застосування медичних засобів – порада споживачеві. Для вираження поради застосовується модальне дієслово **should**, наприклад, *Tablets and capsules* ***should*** *be stored between 15-30 C (59-86 F). Gabapentin solution* ***should*** *be refrigerated between 2-8 C (36-46 F). Withdrawal of treatment* ***should*** *occur slowly over a week.*

Значення необхідності виконувати інструкцію має модальне дієслово **must**: *Anyone considering the use of antiepileptic drugs* ***must*** *balance this risk of suicide with the clinical need. Anyone considering the use of Sinequan or any other antidepressant in a child, adolescent, or young adult* ***must*** *balance this risk with the clinical need.*

Інструкція з використання медичних засобів обов'язково повинна інформувати про можливість побічних ефектів чи припинення вживання ліків при потребі, навіть якщо ці випадки малоймовірні. Модальне дієслово **may** має значення можливості, наприклад, *You* ***may*** *need to stop using the medicine for a short time. Symptoms of an overdose* ***may*** *include feeling extremely dizzy or light-headed, or fainting. It can further lower your blood pressure and* ***may*** *increase some of the side effects* [16; 17].

Отже, інструкції з уживання медичних засобів містять елементи медичного, наукового, інформаційного дискурсів, для яких характерними є логічність, точність, об'єктивність викладу, насиченість фактичною інформацією. Сучасні інструкції із застосування медичних засобів містять багато термінів. Деякі з них, що використовувались давно, набули нових чи додаткових значень, а частина почала поступово зникати з ужитку, переходячи в пасивний запас. Найбільшу кількість термінів містять англомовні інструкції для професіоналів – біля 25%. В україномовних інструкціях цей показник складає близько 16–20%. Україномовні інструкції розраховані як на професіонала, так і на споживача-непрофесіонала. Як в україномовних, так і в англомовних інструкціях терміни вживаються для позначення хвороб, їх симптомів, побічних ефектів, хімічного складу препарату.

Англомовні інструкції містять більшу кількість лексики, що спрямована на застереження адресата від неправильних дій. Це, зокрема, наказовий спосіб дієслів, вживання модальних дієслів, таких прислівників, як immediately, at once. Для кращого розуміння інформації непрофесіоналами терміни можуть замінюватись загальновживаною лексикою. Останнє, на наш погляд, зумовлене особливостями лінгвокультури. Саме лінгвокультурний аспект найбільш перспективний у дослідженнях такого типу.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Арнольд И.В.** Стилистика современного английского языка. (Стилистика декодирования.) : [учеб. пособ.] / И.В. Арнольд. – Л. : Просвещение, 1973. – 304 с. 2. **Бацевич Ф.С.** Основи комунікативної лінгвістики : [підручник] / Ф.С. Бацевич – К. : Видавничий центр «Академія», 2004. – 344 с. 3. **Боцман А.В.** Структурно-прагматичні та семантичні особливості фармацевтичних текстів (на матеріалі інструкцій до вживання лікарських препаратів) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Андрій Васильович Боцман. – К., 2006. – 403 с. 4. **Водак Р.** Язык. Дискурс. Политика / Р. Водак. – Волгоград : Перемена, 1997. – 139 с. 5. **Вострова С.В.** Лінгвокогнітивні та комунікативно-прагматичні особливості сучасного англомовного медичного дискурсу (на матеріалі медичних текстів з проблематики ВІЛ/СНІДу) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Світлана Володимирівна Вострова. – К., 2003. – 207 с. 6. **Інструкції** для медичного застосування препаратів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http : // farmaton.lviv.ua. 7. **Інструкції** до медичних препаратів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http : //www.pills.org.ua. 8. **Карасик В.И.** Языковой круг : личность, концепты, дискурс / В.И. Карасик – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с. 9. **Кожина М.Н.** К основаниям функциональной стилистики : [монография] / М.Н. Кожина. – Пермь : Пермское книжное изд-во, 1968. – 252 с. 10. **Лікарські** засоби [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http : //mozdocs.kiev.ua. 11. **Поберезька Г.Г.** Лінгвістичні основи документознавства та інформаційної діяльності / Г.Г. Поберезька, І.М. Волинець; [за ред. І.П. Ющука]. – К. : Знання, 2008. – 351 с. 12. **Серебрякова Л.А.** Термины как конструктивные и смысловые компоненты высказывания (в сравнении с нетерминами) / Л.А. Серебрякова. – Горький : Изд-во им. Н.И. Лобачевского, 1984. – С. 47–54. 13. **Стилистика** английского язика : [учеб. пособ]. / А.Н. Мороховский, О.П. Воробьева, Н.И. Лихошерст, З.В. Тимошенко. – К. : Вища шк., 1991. – 272 с. 14. **Drugs** A to Z [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http : //www.drugs.com. 15. **Drugs** A-Z [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http : //www.rxlist.com. 16. **Meseide** Per. Medical talk and moral order. Social interaction and collaborative clinical work // Text. – 2003. – Vol. 23, №3. – P. 369–403. 17. **Neurology** a-z list. [електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.medicinenet.com. 18. **Pilnick** A. The interactional organization of pharmacist consultation in a hospital setting : A putative structure / A. Pilnick // Journal of Pragmatics. – 2001. – Vol. 33, №12. – P. 1927–1945. 19. **Ravotas D.** Voices in the text : The uses of reported speech in a psychotherapist's Notes and Initial Assessments / D. Ravotas // Text. – 1998. – Vol. 18, №2. – P. 211–239.